

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ОЗНАКИ СТАТУСУ ЖІНКИ: КРОС-КУЛЬТУРНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОГО МОВЛЕННЯ ЖІНОК-ОРАТОРІВ

ФЕДОРІВ Я. Р.

Національний університет "Києво-Могилянська академія"

Стаття висвітлює церемоніальне мовлення жінок у різних лінгвокультурних середовищах. Дослідження базується на описовому, кількісному й зіставному методах. Його матеріалом слугують тексти виступів американських та українських жінок-громадських діячів. Встановлено, що жінки-оратори в обох лінгвокультурних середовищах застосовують однакові підходи до структури, засобів зв'язності, модальних і риторичних засобів, у той час як відмінність спостерігається в частішому, порівняно з виступами українок, послугоуванні прикладами з власного життя американок. Цим засвідчуються відмінні ролі жінок як громадських діячів в аналізованих лінгвокультурних середовищах.

Ключові слова: церемоніальне мовлення, жінка-оратор, лінгвокультурне середовище, базові концепти.

Статья освещает церемониальную речь женщин в различных лингвокультурных пространствах. Исследование базируется на описательном, количественном и сопоставительном методах. Его материалом служат тексты выступлений американских и украинских женщин-общественных деятелей. Установлено, что женщины-ораторы в обоих лингвокультурных пространствах применяют одинаковые подходы к структуре, средствам связности и риторическим средствам, в то время как разница наблюдается в более частом, по сравнению с выступлениями украинок, использовании примеров из личной жизни американок. Этим иллюстрируется отличие ролей женщин как общественных деятелей в рассматриваемых лингвокультурных пространствах.

Ключевые слова: церемониальная речь, женщина-оратор, лингвокультурное пространство, базовые концепты.

The paper presents a comparative study into ceremonial speaking performed by female speakers in different cultural settings. The study involves descriptive, quantitative, and contrastive methods. The data are drawn from speeches made by American and Ukrainian public figures. It shows that female speakers in both cultures similarly approach the structure, transitivity, modality, and rhetoric devices, while the difference lies in taking more advantage of their own life experience by American speakers. The distinctive features are most strikingly reflected in the representation of basic concepts, testifying to differing roles of women as public figures in the cultural settings under analysis.

Key words: ceremonial speaking, female speaker, cultural setting, basic concepts.

Статтю присвячено зіставному дослідженню церемоніальних виступів жінок у різних культурних середовищах з метою окреслити особливості промов з точки зору структурної організації, засобів зв'язності, модальності, риторичних засобів та використання базових концептів.

У вітчизняному мовознавстві поняття "церемоніальна промова" не є усталеним і однозначним. Як зазначає О. В. Гундаренко [1, с. 1], покликаючись на праці О. М. Мацько, В. М. Вандишева Н. П. Осипової, І. М. Кузнецова, Н. Г. Чибісової та ін., у вітчизняному науковому обігу функціонує кілька назв: "промови з певної нагоди", "урочисте красномовство", "суспільно-побутове красномовство" або "соціально-побутове красномовство". Згідно із західною традицією цей вид комунікації називають "публічним мовленням з особливої нагоди" – *public speaking on special occasions* – або "церемоніальним мовленням" – *ceremonial speaking* (пор. Н. Gregory

[10], M. Osborn, S. Osborn [12] тощо). Виявлено, що соціально-побутовий характер церемоніального красномовства зумовлює яскраво виражену орієнтацію на національні традиції, за рахунок чого церемоніальна промова є частиною національної духовної культури народу й живить розвиток усіх видів красномовства [3].

А втім, при доволі пильному вивченні таких виступів з погляду типологічної класифікації, виокремлення та опису їхніх специфічних ознак, характеристик і функцій, визначення структурних особливостей, опису засобів мовної експресивності й відповідного мовленнєвого етикету (див. про це, наприклад, праці В. М. Вандишева, Л. А. Введенської, О. А. Івіна, І. М. Кузнєцова, Х. Леммермана, І. А. Мальханової, Л. І. Мацько, О. М. Мацько, Н. П. Осипової, Ю. В. Рождественського, Н. М. Романової, А. В. Філіпова, Н. Г. Чибісової, В. В. Шахиджанян, J. R. Andrews, P. H. Andrews, S. E. Beeb, S. J. Beeb, D. M. Fraleigh, G. L. Grice, C. L. Griffin, M. S. Hanna, D. D. Larche, S. E. Lucas, M. Osborn, S. Osborn, D. W. Sellnow, K. Spang, J. S. Tuman, D. Zarefsky – перелік за О. В. Гундаренко [1]), поза увагою дослідників залишається урочисте мовлення жінок і його лінгвістична, лінгвокультурна й лінгвокогнітивна інтерпретація, що й зумовлює актуальність цієї розвідки.

Звужуючи поле нашого дослідження до меж, осяжних в рамках однієї статті, ми з широкого спектру церемоніальних промов – ювілейні, похвальні промови, вітальне слово, застільне слово (тост), усна побутова оповідь, анекдот, надгробне (поминальне) слово – виокремимо жанр вітального слова й розглянемо особливості його функціонування в академічних умовах.

Предметом цього дослідження оберемо привітальну промову жінки-лідера під час університетських урочистостей в американському й українському мовних середовищах. Таким чином, дослідження базується на описовому, кількісному й порівняльному методах, а його матеріалом слугують тексти публічних виступів таких американських та українських жінок-громадських діячів: Барбари Буш [6] і Гіларі Клінтон [8] в елітному американському коледжі Велзлі та Раїси Богатирьової [5] і Лесі Оробець [2] в Національному університеті “Києво-Могилянська академія”.

Як відомо, привітальна промова може бути присвячена ювілеєві закладу чи особи, початку чи закінченню академічного року або роботи конференції, зустрічі делегації, врученню дипломів чи нагород, пам’ятній даті. Головна мета цієї промови – створити піднесений настрій, надихнути слухачів. При цьому урочисті виступи, що проголошуються на церемоніях відкриття, випуску чи інших університетських заходах, меншою мірою, ніж деякі інші жанри церемоніального мовлення, бувають імпровізаціями, оскільки академічність ситуації так чи інакше спонукає мовця до попередньої підготовки промови, продумування її структури (вступ, основна частина, висновки), основних положень (звергання, слова вітання, коротка характеристика події; екскурс у минуле, успіхи й досягнення; референція до теперішньої ситуації з наголосом на важливості й значущості того, що відбувається; перспективи й побажання на майбутнє), яскравих образів і належних засобів мовної виразності, доречних асоціацій і прикладів, що мають викликати в публіки інтерес і навіть симпатію до особи промовця. Наприклад, оратор може провести аналогію з якоюсь історичною подією, розповісти передісторію свята (тонко підкреслюючи кульмінаційні моменти) або акцентувати увагу на впливі цієї події на кожного окремого учасника з поступовим переходом на її загальнолюдське значення.

Досвідчений оратор має у своєму розпорядженні багатий арсенал засобів виразності виступу, серед яких синтаксичні, семантичні й просодичні інтенсифікатори, як-от: афіксація та словотворення, прислівники та прикметники інтенсифікованого змісту, форми найвищого ступеня порівняння прикметників і прислівників, граматична форма тривалого часу дієслова, різні види повтору, логічний наголос, паузація, варіювання гучності та темпу мовлення тощо.

Аналіз наявних теоретичних та експериментальних досліджень у цій сфері показує, що для досягнення більшої впливовості мовлення (тобто для того, щоб зробити виступ більш переконливим, щирим, обґрунтованим, логічним і таким, що викликає довіру), жінки-оратори частіше, ніж чоловіки, використовують мовні інтенсифікатори, пом'якшувальні вирази ("ніби"), питання з перепитуванням або розповідні речення з висхідною інтонацією, вагання, дейктичні фрази (що стосуються мовця або ситуації, наприклад, "він", "я", "тут", "сьогодні", "зараз", "завтра" і т. д.). Зокрема, покликаючись на гендерно зорієнтовані емпіричні дослідження публічного мовлення, Рейніс Лазда [цит. за пр.: 11] зазначає, що, на думку чоловіків, жінки-оратори звучать більш переконливо, коли вони використовують так звані дисклеймери (пом'якшувальні фрази-застереження, як-от: "я можу помилятися, але" або "не знаю, але"), у той час як з боку жінок-слухачів такі оратори заслуговують менше симпатії й довіри, здаються менш компетентними й обізнаними [цит. за пр.: 11] або менш соціально привабливими [цит. за пр.: 11].

Одним із прикладів вдалого застосування деяких із цих засобів і прийомів є актова промова Барбари Буш, першої леді Сполучених Штатів Америки в період від 1989 по 1993 роки, під час відвідин коледжу Велзлі у 1990 р. Цей виступ вважають одним із найбільш пам'ятних за історію коледжу [9].

Детальний аналіз промови Б. Буш наведено в нашій монографії [4]. Проте в контексті завдань цієї статті варто виокремити ключові концепти, на які спирається доповідачка.

ПРОСВІТА і СІМ'Я завжди були для Барбари Буш питаннями першочергового значення, тож природно, що вони червоною ниткою проходять через актову промову перед випускницями жіночого коледжу. Доповідачка переконана, що просвіта й акцент на сімейних цінностях змінять світ на краще.

Жвава реакція аудиторії під час виступу Барбари Буш – це перше, що впадає у вічі під час перегляду відеозапису. Чутно схвальні вигуки, присутні сміхом реагують на гумор ("*I won't tell George that you applauded Ferris more than you applauded him!*"; "<...> when it's your own kids, it's not called babysitting"), аплодують; їхня увага цілковито зосереджена на доповідачці.

Щоб належно оцінити ораторську майстерність Барбари Буш, варто окреслити обставини, за яких вона виголошувала цю промову. Загальний контекст від початку був несприятливим для доповідачки. З офіційних осіб, які мали виступити на випускній церемонії, Барбара Буш була під "другим номером": першою мала виступати відома афроамериканська письменниця Еліс Уокер: "*I know your first choice today was Alice Walker, known for The Color Purple*". Випускниці вважали, що Барбара Буш присутня лише тому, що Еліс Уокер не змогла прийти, а також тому, що вона просто дружина поважної особи – президента. Протистояння загострювалося тим, що перша леді й більшість студенток коледжу Велзлі не поділяли політичних поглядів. Крім того, зосередженість Барбари Буш на родині, на противагу до службової кар'єри, не збігалася з переконаннями багатьох присутніх, і чверть випускниць навіть голосували проти того, щоб Барбару Буш запрошувати на церемонію [7].

Від перших хвилин виступу можна пересвідчитись, як доповідачка впевнено завойовує увагу присутніх і тримає її до останнього моменту промови, коли все зібрання вибухає оваціями. Дивовижним чином Барбарі Буш вдається зруйнувати негативне стереотипне сприйняття аудиторії, обернути невідність (у цьому контексті) свого статусу – дружини чинного президента країни – на перевагу і досягти порозуміння з поколінням, з яким її за віком розділяло понад півстоліття.

Знаючи обставини й суперечності навколо своєї присутності на цьому святкуванні, Барбара Буш говорить про них із делікатним гумором ("*Instead you got me – known for the color of my hair*"), завойовуючи повагу з боку своїх опонентів. Очевидно, якби вона зігнорувала факт неприйняття її аудиторією й від перших слів почала стверджувати важливість своєї

присутності, початковий антагонізм ще більше загострився б. Натомість доповідачка показала слухачам: вона знає про те, що їх хвилює (*"Alice Walker's book has a special resonance here. At Wellesley, each class is known by a special color. For four years the Class of '90 has worn the color purple"*), і сама вона поділяє погляди багатьох із присутніх (*"You have a first class education from a first class school. And so you need not, probably cannot, live a "paint-by-numbers" life"*). Вона закликала випускниць обрати життя, у якому їхня роль буде більшою, ніж жінки-фахівця або просто дружини й матері. Барбара Буш побажала дівчатам іти в життя з усвідомленням важливості усіх його аспектів (*"<...> as important as your obligations as a doctor, a lawyer, a business leader will be, you are a human being first. And those human connections – with spouses, with children, with friends – are the most important investments you will ever make"*).

Окрім майстерного врахування поглядів і ставлення аудиторії, заслуговує уваги й побудова виступу. Дещо відхиляючись від традиційної для актових промов канви (минуле: з чого все почалося і шлях, який випускники пройшли; теперішнє: важливість нинішнього переломного моменту; майбутнє: виклики, які їм кидатиме життя), Барбара Буш умовно дотримується хронологічного порядку, але насичує його іншим змістом. На першій хвилині вона говорить про події десятирічної давності, минулі виступи, традиції коледжу Велзлі, його особливу атмосферу (*"You should all be very proud that this is the Wellesley spirit"*). Проводячи різницю між собою (передусім – дружиною й матір'ю) та Еліс Уокер (феміністкою і громадською активісткою), між пурпуровими мантіями (метафорично – молодістю студенток) і сивим волоссям (своєю зрілістю), доповідачка водночас відмежовує минуле від майбутнього, яке складає зміст подальшої – ключової частини промови (*"Today you meet on Severance Green to say goodbye to all of that, to begin a new and a very personal journey, to search for your own true colors"*). Серед можливих альтернатив Барбара Буш виділяє три життєвих вибори, що лягають в основу структури промови (*"<...> believe in something larger than yourself<...> Find the joy in life <...> cherish your human connections"*), і в такий спосіб пропонує змінити традиційні уявлення про роль жінки в суспільстві.

Іншими аспектами доповіді Барбари Буш, які вирізняють її з-поміж інших актових промов, є своєрідний спосіб поєднання класичних ораторських прийомів, просодії, засобів експресії та образного мовлення.

По-перше, провідним класичним прийомом у промові першої леді є пафос – емоційне тло, яке Барбара Буш створює на самому початку виступу, коли говорить про Велзлі: *"<...> not just a place, but an idea, an experiment in excellence in which diversity is not just tolerated, but is embraced"*. Доповідь промовляє до почуттів випускниць, які пишаються тим, що закінчили один з найкращих навчальних закладів країни, і відчують гордість водночас за свою *alma mater* і за себе.

По-друге, етос – наголос на загальнолюдських цінностях – вибудовує місток між Барбарою Буш і слухачами, який зміцнюється впродовж промови, коли доповідачка торкається питань втіхи від життя, визнання різноманіття, права на самобутність, цінності людських стосунків (*"Diversity, like anything worth having, requires effort – effort to learn about and respect difference, to be compassionate with one another, to cherish our own identity, and to accept unconditionally the same in others"*). Барбара Буш наводить приклади з власного життя (*"One of the reasons I made the most important decision of my life, to marry George Bush, is because he made me laugh. It's true, sometimes we've laughed through our tears, but that shared laughter has been one of our strongest bonds"*), звертається до присутніх простою, зрозумілою і близькою їм мовою, послуговується розмовними структурами (як, наприклад, вживання простого інфінітиву на позначення мети: *"Today you meet on Severance Green to say goodbye..."*), опускаючи офіційне *"in order"*), що ще більше зближує її з аудиторією.

Розповідь про дівчинку, яка не бажала підпадати під обмежені правила гри й обстоювала свою окрему позицію (“*But where do the mermaids stand?*” *And the pastor tells her there are no mermaids. And she says, “Oh yes there are – they are. I am a mermaid.”* – Виділення мос. – Я. Ф.), водночас розвиває етичний і посилює емоційний компоненти дискурсу, завдяки чому промова справляє ще більше враження на аудиторію.

Логічний компонент, хоча й незначною мірою, також наявний у промові: Барбара Буш цитує американського есеїста Роберта Фолгама, посилається на слова персонажа популярного тоді фільму “Вихідний день Ферріса Б’юллера”, згадує програмний роман “Колір пурпуровий” Еліс Уокер, що приніс його авторці Пулітцерівську премію. Це допомагає Барбарі Буш побудувати спільний для неї та її слухачів ментальний простір дискурсу.

Проте очевидно, що зміст промови – не єдине, на чому доповідачка буде взаєморозуміння з випускницями. Докладно проаналізувавши її виступ, можна виявити додаткові засоби експресії, які допомагають створити належну атмосферу і завдяки яким потенціал впливу промови на аудиторію виходить за межі закладеного в неї змісту.

Як уже зазначалося [4], передусім Барбара Буш вдається до такого способу інтенсифікації, як **пауза**. Доповідачка зупиняється перед словами, на яких хоче наголосити, і в такий спосіб надає їм особливої ваги. Зокрема, спостерігаємо такі паузи перед іменами гостей, перед гумористичними зауваженнями, перед фігуральними висловами. Попри спланованість тексту, промова звучить природно й невимушено. Спонтанні паузи й **виправлення** передають хвилювання доповідачки, і це хвилювання поступово передається аудиторії.

Крім того, емоційність промови реалізується через **тембр** голосу: радість можна відчутти в оцінці події, яка збрала присутніх; гордість – коли Барбара Буш говорить про особливу атмосферу цього місця; щирю турботу – коли ідеться про любов до дітей. Тембр голосу доповідачки також змінюється як сигнал перевтілення – коли вона говорить від імені дівчинки, яка протиставляє себе іншим: “*I am a mermaid*”.

Відповідно до емоційного стану мовця змінюються **гучність** голосу і **тональний рівень**. Також на семантично вагомих словах доповідачка сповільнює темп мовлення і робить **логічний наголос**. Повтор також є часто вживаним засобом виділення у промові: на окремих словах, словосполученнях, смислових ланках.

Найчастіше у промові вживаються такі **лексичні інтенсифікатори**, як *so, very, really, this much* тощо.

Промова увиразнюють **епітети** (*exciting, fascinating, exhilarating*), **метафори** (перехід від **пурпурового** кольору мантії через **білий** колір волосся до **різнобарв’я** дорослого життя як метафора змін; метафора русалки як жінки, яка прагне до здійснення своїх особистих мрій), інші образні засоби.

Крім того, у своїй промові Барбара Буш досягає емпатичного виділення завдяки підсиленій **модальності** – зокрема, вона часто каже “*you must*” замість “*you should*”, вживає “*you will*” там, де зазвичай вживається “*you might*”, а також використовує модальний оператор-підсилювач “*Do*”: “*But this I do know*”; “*Choices do come back*”.

Для привернення уваги до важливості окремих думок Барбара Буш застосовує риторичне запитання.

“Правило трьох” – ще один ораторський прийом, який часто застосовує Барбара Буш: “*You must read to your children, and you must hug your children, and you must love your children*”.

Коли кількість перелічуваних елементів нараховує більше трьох, їхній сукупний потенціал створює так званий ефект “кулеметної черги”: “*effort to learn about and respect difference, to be compassionate with one another, to cherish our own identity, and to accept unconditionally the same in others*”. Нарешті, застосування численних протиставлень додає викладові драматизму: “*not society’s dreams – her own personal dream*”. Жести, брови, очі, усмішка завершують картину і посилюють загальне враження.

Таким чином, Барбара Буш, як досвідчений оратор, не покладається лише на денотацію й конотацію слів – цеглинок промови, а й застосовує ряд ефективних методів, що роблять її виступ експресивним і збільшують важливість її ідей. Важливим є не лише зміст промови, а й спосіб її виголошення: майстерність підкреслювати провідні думки, допомагати аудиторії не лише розуміти, а й відчувати, про що йдеться, тримати увагу і створювати настрій. Бурхливі овації свідчать про те, що випускниці коледжу змінили ставлення до Барбари Буш після її виступу. Промова перегукувалася з їхніми уявленнями, цінностями, почуттями. Вони почули визнання своїх досягнень і отримали імпульс на нові здобутки. Барбара Буш, без сумніву, обернула багатьох зі своїх опонентів на послідовників, і саме в цьому й полягає майстерність оратора.

Промова Гіларі Клінтон, що була виголошена перед випускницями коледжу Велзлі 1992 року, також відповідає класичним канонам побудови, змістового насичення й ораторських прийомів, характерних для привітального слова. Можна, наприклад, зауважити, як за рахунок алітерації – одного з прихованих чинників навіювання настрою, який широко застосовують у політиці й пропаганді, – ораторка створює семантичний зв'язок між певними словами, а, отже, між певними образами й концептами, коли вона говорить про недавню ЗАГРОЗУ ядерної війни:

“Forty-five years ago, the biggest threat to our country came from the other side of the Iron Curtain; from the nuclear weapons that could wipe out the entire planet. While you were here at Wellesley, that threat ended”.

Алітерацію тут можна простежити в настирливому повторюванні звука [w], що не лише привертає увагу, а й завдяки поєднанню ‘*weapon*’ (зброя) та ‘*wipe*’ (стирати) підсилює “підступне” значення фонетично “м’якого” слова ‘*weapon*’. Для порівняння, фраза з таким самим значенням “*weapons that could destroy*” була б менш ефективною, оскільки вона не створює звукового балансу між спокійним словом ‘*weapon*’ і тривожним словом ‘*destroy*’ (руйнувати).

Підсилення впливу мелодики висловлення на слухача досягається також за допомогою асонансу. Із цієї точки зору асонанс як ораторський засіб вживається частіше, ніж алітерація і може бути виявлений майже в кожному публічному виступі, оскільки він може навіювати певні звукові асоціації між словами і поняттями. Відчутний асоціативний ефект створюється, наприклад, у промові Г. Клінтон, коли вона говорить про джерела НЕБЕЗПЕКИ: “*Our greatest national threat comes not from some external Evil Empire, but from our own internal Indifferent Empire*” [8]. Тут асонанс [I]-[i] – більше, ніж просто повтор звуків; це акцент на тому, що обидві імперії однаково нехтують людьми. Інший важливий ефект, що може створюватися асонансом, – це м’якість, плавність мовлення: “*I was happily paddling around, feeling relieved*” [там само]. Таким чином, оперування засобами звукового рівня мови, допомагає доповідачці створити необхідну атмосферу й настрій, а також підкреслити певні семантичні зв’язки.

Особливе місце у промові займає гумор, зокрема, коли Гіларі згадує про свої студентські роки в цьому коледжі і схильність порушувати правила, а особливо – одне: плавати в недозволеному місці: “*When the ceremonies and hoopla of my graduation were over, I commenced my adult life by heading straight for Lake Waban. Now, as you know, swimming in the lake, other than at the beach, is not allowed. But it was one of my favorite rules to break*”. Гіларі з тонкою самоіронією описує, як охоронець забирає її одяг разом з окулярами і вона мусить добиратися додому навпомацки: “*A security guard came by on his rounds, picked up my clothes from the shore and carried them off. He also took my glasses. Blind as a bat, I had to feel my way back to my room at Davis*”. Ораторка моделює можливі заголовки у жовтій пресі, що могли б з’явитися з цього приводу: “*Girl offers vision to classmates and then loses her own*”; “*Girl swimming, blinded by aliens after seeing Elvis*”.

Навіть драматична ситуація з її раних материнських років, коли Гіларі не могла заколисати маленьку доньку, переказана з гумористичним закидом на адресу університетських курсів політології, непридатних у таких випадках: *“I remember one very long night when my daughter, Chelsea, was about four weeks old and crying inconsolably. Nothing from the courses in my political science major seemed to help. Finally, I said, “Chelsea, you’ve never been a baby before and I’ve never been a mother before, we’re going to have to help each other get through this together”*. Бачимо, що, на відміну від Барбари Буш, яка у своєму виступі згадувала лише свого чоловіка, але про дітей говорила загалом, Гіларі Клінтон, навпаки, розповідає історію про свою доньку і лише загалом згадує чоловіків. Можна припустити, що це свідчить про зміну акцентів у поглядах на ролі жінки-дружини і жінки-матері в американському суспільстві.

Найбільшого пошвавлення аудиторії Г. Клінтон досягає, коли перераховує ті ВИКЛИКИ, які постають перед сучасною ЖІНКОЮ, яка ніяк не може задовольнити всі очікування щодо себе, і єдине, що їй залишається, – це разом зі своїм дипломом заховатися під ліжком: *“As women today, you face tough choices. You know the rules are basically as follows: If you don’t get married, you’re abnormal. If you get married but don’t have children, you’re a selfish yuppie. If you get married and have children, but work outside the home, you’re a bad mother. If you get married and have children, but stay home, you’ve wasted your education. And if you don’t get married, but have children and work outside the home as a fictional newscaster, then you’re in trouble with Dan Quayle. So you see, if you listen to all the people who make these rules, you might just conclude that the safest course of action is just to take your diploma and crawl under your bed”*.

Г. Клінтон завершує свою промову на високій пафосній ноті, бажаючи випускникам з гідністю протистояти викликам життя: *“Congratulations. Look forward to the challenges ahead. God Speed”*.

Разючим контрастом до описаних вище промов є виступ Раїси Богатирьової під час конвокації у Національному університеті “Києво-Могилянська академія” 2011 року. Передусім, відповідно до наявних у літературі рекомендацій і спостережень щодо виголошення привітального виступу, цей тип промови повинен бути емоційним. А втім, виступ Раїси Богатирьової – це типовий приклад читаного вголос надрукованого тексту без видимих ознак позитивної патетики. Візуальний контакт з аудиторією – мінімальний і реєструється лише в місцях більш чи менш тривалих пауз. Елементи гумору відсутні.

При цьому три історії із життя, на яких Р. Богатирьова будує промову, викликають неоднозначні почуття у слухачів, які не звикли чути про будь-що надто приватне від ораторів, які за віком підпадають під категорію вихованців радянської тоталітарної риторики, спрямованої на нівелювання особистого і висування на перший план громадського: *“Раньше думай о Родине, а потом – о себе!”*. Такий когнітивний дисонанс між звичним / очікуваним та почутим негайно спонукав присутніх на урочистостях журналістів до пошуку аналогів цієї промови у світовій ораторській спадщині, і незабаром усі популярні засоби масової інформації майже дослівно переписували один в одного топ-новину: “Богатирьова копіює Джобса” (відеоресурс “Youtube.com”, 1 Aug 2011, Режим доступу: <http://www.youtube.com/watch?v=zo0Plu2FCUI>), “Богатирьова у Києво-Могилянці прочитала промову глави Apple Стіва Джобса” (“Західна інформаційна корпорація”, 1 серпня 2011, 13:37, Режим доступу: <http://zik.ua/ua/news/2011/08/01/301442>), “Промову для студентів Могилянки Богатирьова списала у керівника Apple” (“Тиждень.ua”, 1 серпня 2011, 15:00, Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/27599>), “Плагіат Раїси Богатирьової” (Сергій Щербина, “Українська правда”, 1 серпня 2011, 10:24, Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/08/1/6437552/>).

Очевидно, що промова Раїси Богатирьової як запозичення аналогічної промови Стівена Джобса перед випускниками Стенфорду у 2005 році позбавлена гендерно-специфічних ознак, окрім канонічної для української мови категорії роду дієслова. Проте, залучаючи цей виступ до нашого аналізу, ми потрактуємо його як своєрідну точку відліку, матеріал для зіставлення й контрастивного аналізу.

Наведемо, передусім, перелік культурологічно показових фрагментів промови, до яких, як свідчить реакція, українська аудиторія не залишилася байдужою. За коментарем “Української правди”:

– Знання, які ви отримали сьогодні в цих стінах, ваш характер, доля, життя, принаймні карма, вам допоможуть знайти правильну відповідь, – казала секретар РНБО.

– Вам доведеться на щось спиратися. На свій характер, долю, життя, карму, що завгодно, – казав керівник Apple випускникам Стенфорду.

Не погребувала чиновниця навіть фрагментом виступу Джобса про смерть. Один з найуспішніших менеджерів світу розповідав студентам про те, як у нього виявили рак.

– Смерть тоді підійшла до мене найближче. І, сподіваюся, найближче на наступні кілька десятків років. Переживши це, я тепер можу сказати наступне з більшою впевненістю, ніж тоді, коли смерть була корисною, але чисто абстрактною концепцією – ніхто не хоче помирати, – розповідав Джобс.

– Тоді смерть підступила до мене дуже близько. Близьче, ніж зараз у своєму віці я знаходжуся для неї. Переживши цю хвилину, можу вам сказати – ніхто не хоче помирати, – поділилася своїми думками Богатирьова.

У виступі секретаря РНБО є фрагмент, який взагалі майже повністю ідентичний промові Джобса.

– Вибачте за драматизм, але це є правда. Час людини дуже обмежений. І тому висновок зі свого досвіду пропоную наступний – не живіть чужим життям, не марнуйте часу. Не потрапляйте в капкан догми, яка радить жити чужими думками. Не дозволяйте галасу чужих думок перебити ваш внутрішній голос, – казала Богатирьова.

– Вибачте за такий драматизм, але це правда. Ваш час обмежений, тому не витрачайте його, щоб прожити чиєсь чуже життя. Не потрапляйте у пастку догми, яка вчить жити у відповідності до думок інших людей. Не дозволяйте галасу чужих думок перебити ваш внутрішній голос, – наголошував Джобс [5].

Зрозуміло, що нічого особистого, а надто приватного, що насправді стосувалося б життя ораторки, аудиторія у виступі Р. Богатирьової не прочитала. Щодо використання ключових концептів, то їх допомагає виявити кількісний аналіз за допомогою програми *Wordle.TM* © 2009 Jonathan Feinberg [13], яка дозволяє отримати візуалізацію цих фрагментів (Рис. 1), де особливо промінянтними виступають універсальні категорії буття і мислення – СМЕРТІ, на противагу ЖИТТЮ, і ДУМОК. Очевидно, вони адресовані до кожного в аудиторії, адже стосуються загальної екзистенційної сфери. Проте в емоційно сухій подачі Р. Богатирьової вони, на відміну від життєствердної промови Стіва Джобса, входять в емоційний дисонанс з урочисто-піднесеною комунікативною ситуацією, яку аналізуємо.

На відміну від позбавленої позитивного емоційного тла промови Раїси Богатирьової, виступ Лесі Оробець на церемонії посвяти в студенти Києво-Могилянської Академії в серпні 2011 р. – позитивно-невимушений, жвавий, підкріплений її власними життєвими прикладами, наповнений тонким гумором. Уже в перших словах промови Леся Оробець непрямо покликається на свою попередницю, яка сколихнула могилянську атмосферу неакредитованим запозиченням, що кілька місяців тому пролунало з цієї ж сцени:

– Стало хорошою політичною традицією розказувати історії з життя Стівена Джобса [сміх аудиторії] – від свого імені – і робити з цього якісь мудрі висновки. А я розкажу історію із свого життя, і хай мене пробачить Стів Джобс і його фанати [2].

Ви сьогодні – переможці. І сьогодні – ваш день. <...> Але сьогодні – ваш день і ваша перемога.

*І я хочу **подякувати** абсолютно всім, хто долучився до цієї перемоги.*

*Але в першу чергу я хочу **подякувати** вашим батькам.*

Часто вживаний інтенсифікатор *страшенно* і його аналог *дуже сильно* наближає ораторку до аудиторії й створює позитивну емоційну напругу:

*– І я досі пам’ятаю, як я виходила з цих стін, тримаючи в руках свої документи. І я досі про це **страшенно** шкодую <...>.*

*Те, чого мені завжди **страшенно** критично бракувало, – це першого досвіду громадської активності. Досвіду захисту своїх прав і прав свого університету на вулицях Києва від дій влади. Тому я **страшенно** вам заздрю. І **страшенно** за вас рада.*

Ораторка виголошує свою промову без опори на текст, тому її очі постійно звернені до слухачів, жестикуляція жива, міміка позитивна, у голосі відчувається щирість і відвертість.

Промова пронизана ідеєю важливості правильного вибору, від якого залежить майбутнє, і закінчується емоційними словами про відповідальність кожного за майбутнє цього університету:

– І чи буде жити Могілянка і чи буде вона процвітати – залежить від тих, хто присутній на цій площі: від тих, хто навчатиметься; тих, хто навчатиме і тих, хто відстоюватиме.

Слава Могілянці!

Зіставлення промов двох українських жінок-лідерів показує більшу розкутість, свободу вираження і вищу риторичну майстерність ораторки, що належить до молодшого покоління. Жінка-лідер старшого віку виявляє риси суворо регламентованого друкованим приписом диктора, властиві попередній суспільно-політичній добі.

Зіставний аналіз текстів американських і українських промов показує, що жінки-оратори в обох лінгвокультурних середовищах застосовують ті самі класичні підходи до структури, засобів вираження, модальності і риторичних прийомів, у той час як відмінність спостерігається в більш вільному, порівняно з виступами ораторів-українок, послуговуванні прикладами з приватного життя й власного досвіду американками з метою передати ідеї та завоювати прихильність аудиторії. Детальніші дослідження у цій сфері мають підтвердити, що така мовленнєва поведінка свідчить про соціально відмінні ролі жінок як громадських діячів у двох аналізованих лінгвокультурних середовищах.

Виходячи з наших спостережень, можемо також дійти висновку, що потенціал впливу публічного звернення залежить не тільки від композиційних або риторичних засобів, але й від культурно-специфічних когнітивних факторів, які відображають ментальність аудиторії і промовляють до неї.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гундаренко О. В. Сучасна американська церемоніальна промова в лінгвокультурному та лінгвопрагматичному аспектах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. В. Гундаренко. – Херсон, 2010. – 20 с.
2. Оробець Л. Виступ на церемонії посвяти в студенти Києво-Могілянської Академії в серпні 2011 р. [Електронний ресурс] / Леся Оробець. – Режим доступу : http://www.youtube.com/watch?v=1B_3sB1YkoU.
3. Риторика. Суспільно-побутове красномовство [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://academy.apbu.edu.ua/e-books/pub_324/3439.html.
4. Федорів Я. Р. Лінгвістичні моделі дискурсу публічних виступів: нариси із сучасних культурно-мовленнєвих практик : [монографія] / Ярослава Романівна Федорів. – К. : ВПЦ НаУКМА, 2010. – 187 с.

5. Щербина С. “Плагіат Раїси Богатирьової” [Електронний ресурс] / С. Щербина // “Українська правда”, Понеділок, 01 серпня 2011, 10:24. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/08/1/6437552/>.
6. Bush B. Choices and Change : Commencement Address at Wellesley College [Електронний ресурс] / Barbara Bush (Copyright ©1990 by Barbara Bush. All rights reserved) // American Rhetoric. – Michael E. Eidenmuller ; Educational Video Group, Inc., 2001–2010. – Режим доступу : <http://www.americanrhetoric.com/speeches/barbarabushwellesleycommencement.htm>.
7. Butterfield F. At Wellesley, a Furor Over Barbara Bush [Електронний ресурс] / Fox Butterfield // The New York Times. – 1990. – May 4. – Section A. – P. 1. – Режим доступу : <http://www.nytimes.com/1990/05/04/us/at-wellesley-a-furor-over-barbara-bush.html>.
8. Clinton H. R. Remarks to Wellesley College Class of 1992 [Електронний ресурс] / Hillary Rodham Clinton. – Режим доступу : <http://www.wellesley.edu/PublicAffairs/Commencement/1992/speecheshrc.html>. – Назва з екрана.
9. First Lady Biography : Barbara Bush [Електронний ресурс] // National First Ladies Biography, © 2009. – Режим доступу : <http://www.firstladies.org/biographies/firstladies.aspx?biography=42>.
10. Gregory H. Public Speaking for College and Career / Hamilton Gregory. – N. Y. : Random House, 1987. – 410 p.
11. Lazda R. Linguistic Markers, Power and Persuasion [Електронний ресурс] / Reinis Lazda. – Режим доступу : http://reinis.lazda.lv/research_media/Reinis_Lazda_Linguistic_markers_power_and_persuasion.pdf.
12. Osborn M. Public Speaking / M. Osborn, S. Osborn. – Boston : Houghton Mifflin Company, 1991. – 488 p.
13. Wordle © 2009 Jonathan Feinberg [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wordle.net/>.

*Дата надходження до редакції
25.10.2012*